

В. М. Яблонський

Петлюрознавство

ПЕТЛЮРОЗНАВСТВО — напрям наукових досліджень, що вивчає різноманітні аспекти життя [С. Петлюри](#), зокрема його державну, політичну, військову, публіцистичну діяльність, а також його родини та сподвижників. Багата на події життєдіяльність С. Петлюри потребує досліджень її у різних аспектах: здобуття освіти та початок трудової діяльності, перший досвід політичної боротьби, публіцистичної та видавничої роботи, перший етап Української революції 1917—21, діяльність на чолі Директорії та українського війська у 1919—20, період еміграції, справа його політичного убивства. Важливим напрямом П. є дослідження впливу постаті С. Петлюри на національно-визвольний рух українців у 1920—90-х рр. У розвитку П. виокремлюють декілька періодів: діаспорний (зокрема й прижиттєвий), радянський, сучасний. Між ними немає чітких меж, оскільки сучасний виник із радянського й зазнав значних впливів діаспорного.

Діаспорний період (1919—91). Верхня межа цього періоду є умовною, оскільки в діаспорі й нині продовжують дослідження з П. Першою роботою в цьому напрямку вважають працю про С. Петлюру [В. Короліва-Старого](#) «Народний Герой Симон Петлюра (спроба характеристики)» (Прага 1919). Це — одне з небагатьох прижиттєвих видань. Публіцистику С. Петлюри друкували в «Тризубі» — органі [Державного центру УНР в екзилі](#), публікували й окремими виданнями. Програмною стала його велика стаття «Сучасна українська еміграція та її завдання» (Щепйорно, 1923). Сплеск активності в П. стався після політичного убивства С. Петлюри в Парижі у травні 1926. «Тризуб» присвятив цій події та першим спогадам про С. Петлюру червневі та липневі номери, розпочавши цим системні дослідження з П. У тижневику вміщували спогади, наукові розвідки та бібліографічні огляди з П., авторами переважно були колишні соратники голови Директорії: В. Королів-Старий, [О. Лотоцький](#), [К. Мацієвич](#), [В. Прокопович](#), [В. Садовський](#), [С. Сірополко](#), [М. Славинський](#), [О. Шульгин](#) та ін. У різний час до проблем П. зверталися українські дослідники на еміграції: [І. Мазепа](#), [М. Мандрика](#), [С. Підгайний](#), [В. Прохода](#), [М. Стахів](#), [М. Степаненко](#), [П. Феденко](#) та ін. Ці публікації були досить різними як за завданнями, що ставили перед собою їхні автори, так і за обсягом — від брошур до кілька- та багатотомних праць. Дослідження життя, діяльності та публіцистичного доробку С. Петлюри в діаспорі були зосереджені в УВАН, НТШ, [Бібліотеці імені С. Петлюри](#) (Париж), Інституті дослідження

модерної історії України (м. Філадельфія, шт. Пенсильванія, США), Фундації імені С. Петлюри (м. Торонто, провінція Онтаріо, Канада) та ін. Різним аспектам П. було присвячено публікації в еміграційних виданнях: «Український історик», «Сучасність», «Свобода», «Визвольний шлях» тощо. УВАН 1956 започаткувала багатотомне видання публіцистичної та епістолярної спадщини С. Петлюри — «Статті. Листи. Документи» (2-й том побачив світ 1979 у Нью-Йорку, наступні томи видані в Україні після 1991). Окремі збірки презентують результати роботи конференцій, присвячених С. Петлюрі: «Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879—1926)» (Прага, 1930; К., 1992); «Симон Петлюра державний муж: Збірник» (Нью-Йорк, 1957); «Симон Петлюра: Зб. наук.-студійної конф. в Парижі (трав. 1976): статті, замітки, матеріали» (Мюнхен; Париж, 1976) та ін. Виняткову роль у розвитку П. цього періоду відігравала (й відіграє понині) Бібліотека імені С. Петлюри у Парижі. Так, 1939 видано книгу [П. Зленка](#) «Симон Петлюра: Матеріяли для бібліографічного покажчика». У 1958—88 опубліковано 8 книг з П., зокрема 1979 співробітники брали участь у друці 2-го тому кількатомного видання «Симон Петлюра: Статті, листи, документи»; 1981 у Мюнхені (Німеччина) за участі УВУ, Бібліотеки та інших організацій видано книгу «Симон Петлюра: Збірник студійно-наукової конференції в Парижі (травень 1976): Статті, замітки, матеріали». У бібліотеці було організовано й проведено низку наукових заходів та видруковано їхні матеріали, видавано інформаційні бюлетені, в яких висвітлено всі значимі події, що були пов'язані з вивченням діяльності С. Петлюри. Серед знакових — видання «Симон Петлюра та незалежність України. 125-та річниця від дня народження Симона Петлюри: Матеріяли міжнародної наукової конференції» (К.; Париж, 2008), «Місце і сприйняття постаті Симона Петлюри сьогодні. Матеріяли міжнародної конференції 26 травня 2006 року (до 80-ої річниці вбивства Симона Петлюри)». (Париж; К., 2016).

Радянський період (1921—91). Для нього характерним було насичення ідеологічними штампами та кліше, що вживали абсолютно бездоказово з метою таврування українського національно-визвольного руху. С. Петлюру характеризували як зрадника українського народу, злочинця, імперіалістичного агента, буржуазного націоналіста, організатора терору в Україні, який продовжував підіривну діяльність з-за кордону. Особливістю цих надуманих обвинувачень стало позиціювання С. Петлюри як погромника, під керівництвом якого знищено понад 100 тисяч євреїв. Оскільки історія в УРСР була важливою складовою ідеології й пропаганди, то докладали максимальних зусиль для поширення й закорінення в масовій свідомості понять «Петлюра», «петлюрівщина», «петлюрівці» як негативних визначень реакційного й шовіністичного спрямування не лише антибільшовицького й антиросійського, а й антисемітського та антиукраїнського спрямування. Подібні конотації в радянський час мала назва [бандерівці](#), а в дорадянській (та й радянській) — мазепинці. Питаннями П. займалися радянські історики [І. Курас](#), [А. Лихолат](#), [Р. Симоненко](#), [М. Супруненко](#), [І. Хміль](#) та ін.

Сучасний період (від 1991). Спотворений радянськими дослідниками образ С. Петлюри й після відновлення незалежності України довгий час залишався для переважної більшості українців негативним зі стійкими нашаруваннями відверто неправдивих уявлень та стереотипів. Образ «зрадника» і «погромника» в суспільній свідомості тривалий час превалював над образом С. Петлюри як однієї із найбільш знакових мега-постатей української історії. Перед істориками постало складне завдання встановлення справедливості, відновлення історичної пам'яті та руйнування багаторічних міфів. Перше публічне позитивне згадування імені С. Петлюри (з наголошенням на його визначній ролі в українському державотворенні) відбулося під час заходів, пов'язаних із передачею владних повноважень Державного центру УНР в екзилі обраній на демократичних виборах владі України в серпні 1992. Серед відомих сучасних дослідників діяльності С. Петлюри — [В. Верстюк](#), [С. Кульчицький](#), [С. Литвин](#), [В. Піскун](#), [В. Савченко](#), [В. Сергійчук](#), [В. Солдатенко](#), [І. Срібняк](#), [Д. Степовик](#), [О. Чекмишев](#), [В. Яблонський](#), [Д. Яневський](#). Різні аспекти П. досліджують науковці інститутів НАНУ (історії України, української археографії та джерелознавства, держави і права), Київського університету, Кам'янець-Подільського університету (Хмельницька обл.), Київського університету імені Б. Грінченка та ін. У цей період продовжено роботу над багатотомним виданням праць С. Петлюри: 3-й том надруковано 1999, 4-й — 2006 у Києві. На початку 1990-х рр. виходили окремі видання праць С. Петлюри: «Народе український. Вибрані статті, листи, документи» (Х., 1992), «Статті» (1993), «Симон Петлюра: вибрані твори та документи» (1994; обидві — Київ). У наукових періодичних виданнях «Український історичний журнал», «Проблеми вивчення історії Української революції 1917—1921 років», «Локальна історія», «Воєнно-історичний вісник» та інших фахових історичних часописах друкують дослідження про С. Петлюру, Директорію УНР, українське військо, Державний центр УНР в екзилі, його родину, соратників та послідовників. Вагомий внесок у вивчення та популяризацію С. Петлюри роблять музеї Києва (значну роль у цьому процесі відіграє Музей Української революції 1917—21), Кам'янця-Подільського, Вінниці. З проблем П. проводять наукові конференції у Полтаві, Києві, Кам'янці-Подільському, Вінниці, Парижі. Серед них особливо вирізняється «Полтавська Петлюріана». Всеукраїнські наукові конференції під такою назвою, або Петлюрознавчі читання, були ініційовані на батьківщині С. Петлюри в серпні 1992 [М. Кульчинським](#). За результатами цих конференцій видано наукові збірники, зокрема «Симон Петлюра та українська національна революція» (К., 1995). Серед інших наукових видань із П. — «У 70-річчя паризької трагедії 1926—1996: Зб. пам'яті Симона Петлюри» (1997; обидва — Київ), «Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань» (Фастів, 1999), «Творча спадщина Симона Петлюри у контексті сучасного державотворення» (2005), «Студії з історії Української революції 1917—1921 років» (2011; обидва — Київ), «Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917—1921 рр.)» (К.; Чг., 2017). У середині 1990-х рр. проводили Всеукраїнські конкурси молодих учених України, присвячені С. Петлюрі, за результатами 2-го з них видано працю «Симон Петлюра та українська

національна революція: Зб. праць Другого конкурсу петлюрознавців в Україні» (К., 1995). У 80-і роковини смерті С. Петлюри (2006) його вперше вшанували на державному рівні: відбулися Вечір пам'яті в Національній опері, панахида у Володимирському соборі, виставка в Музеї історії України та круглий стіл в Інституті історії України НАНУ (усі — Київ). У наступні роки з нагоди 90-ї та 100-ї річниць Української революції 1917—21 проведено офіційні та наукові заходи: урочисті збори, наукові конференції, круглі столи, видання праць про С. Петлюру, створення художніх і документальних фільмів, відкриття пам'ятників та меморіальних дощок, перейменування вулиць тощо. 2014 започатковано громадський проєкт «Лікбез. Історичний фронт», метою якого є популяризація історії України в різних форматах, зокрема й діяльності С. Петлюри. Польський період життя С. Петлюри досліджують історики з Польщі [О. Вішка](#), [М. Кротофіл](#), Я. Бруський, З. Карпусь, Я. Пісулінський, Р. Потоцький та ін. У центрі їхньої уваги — перебування С. Петлюри в Польщі, його співпраця з *Ю. Пілсудським*, діяльність Державного центру УНР в екзилі тощо. 2021 в Інституті національної пам'яті та Варшавському університеті видано книгу «*Symon Petlura. Przywódca niepodległej Ukrainy*», авторами якої є польські та українські науковці. Дослідження з П. публікують на сторінках польських («Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej», «Pamięć i sprawiedliwość», «Polonia Maior Orientalis. Studia z dziejów Wielkopolski Wschodniej») і чеських («Evropský filozofický a historický diskurz») часописів. Резонансною темою є єврейські погроми в Україні у 1919—20, їх, особливо після суду над убивцею С. Петлюри, необґрунтовано пов'язують із іменем Головного отамана. Радянська й російська пропаганда використовують процес над убивцею С. Петлюри для дискредитації українського національно-визвольного руху. Про замовність та безпідставність подібних обвинувачень свідчать, зокрема, дослідження [Т. Гунчака](#), [В. Кедровського](#), [М. Стечишина](#), [Ю. Шаповала](#), В. Михальчука, В. Сергійчука. Важливим аспектом П. є вивчення явищ «петлюрівці» та «петлюрівщина». Цьому присвячено дослідження Я. Брузького «*Petlurowscy. Centrum państwowe Ukrainiejskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919—1924)*» (Kraków, 2000) та В. Яблонського «Державний центр УНР в екзилі: ідеї, боротьба, традиція» (К., 2020). Життя і діяльність членів родини Петлюр вивчають В. Пащенко, [О. Стовба](#), [Т. Ківшар](#), В. Михальчук, Д. Степовик. Значним доробком цих студій стала книга «Симон Петлюра та його родина: До 70-ти річчя його трагічної загибелі. Документи і матеріали» (К., 1996).

Рекомендована література

1. Symon Petlura: A bibliography. Toronto; New York, 1977;
2. Михальчук В. Українська бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі. Заснування, розвиток, діяльність (1926—1998). К., 1999;
3. Йосипишин Я., Палієнко М. Українська Бібліотека імені Симона Петлюри в Парижі у світлі джерел та спогадів. К.; Париж, 2006;
4. T. Hunczak. Symon Petliura and the Jews: A Reappraisal. Lviv; New York; Toronto, 2008;
5. Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за Самостійну Україну. К., 2018.

Бібліографічний опис:

Петлюрознавство / В. М. Яблонський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-882094>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).